

ACTA HISTRIAE
23, 2015, 3

ISSN 1318-0185

UDK/UDC 94(05)

Letnik 23, leto 2015, številka 3

**Odgovorni urednik/
Direttore responsabile/
Editor in Chief:**

Darko Darovec

**Uredniški odbor/
Comitato di redazione/
Board of Editors:**

Gorazd Bajc, Furio Bianco (IT), Flavij Bonin, Dragica Čeč, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Marco Fincardi (IT), Darko Friš, Aleksej Kalc, Borut Klabjan, John Martin (USA), Robert Matijašić (HR), Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Egon Pelikan, Luciano Pezzolo (IT), Jože Pirjevec, Claudio Povoło (IT), Vida Rožac Darovec, Andrej Studen, Marta Verginella, Salvator Žitko

**Urednik/Redattore/
Editor:**

Gorazd Bajc

**Prevodi/Traduzioni/
Translations:**

Petra Berlot (angl., it., slo)

**Lektorji/Supervisione/
Language Editor:**

Petra Berlot (angl., it., slo)

**Stavek/Composizione/
Typesetting:**

Grafis trade d.o.o.

**Izdajatelj/Editore/
Published by:**

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko / Società storica del Litorale®

Sedež/Sede/Address:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, SI-6000
Koper-Capodistria, Kreljeva 3 / Via Krelj 3,
tel.: +386 5 6273-296; fax: +386 5 6273-296;
e-mail: actahistriae@gmail.com; www.zdjp.si

Tisk/Stampa/Print:

Grafis trade d.o.o.

Naklada/Tiratura/Copies:

300 izvodov/copie/copies

**Finančna podpora/
Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije / Slovenian Research Agency

**Slika na naslovnici/
Foto di copertina/
Picture on the cover:**

*Bodeča žica na slovensko-hrvaški meji december 2015 (Foto Zaklop)
Barbed wire on the Slovenian-Croatian border, December 2015 (foto Zaklop) / Filo spinato al confine tra Slovenia e Croazia, dicembre 2015 (foto Zaklop)*

Redakcija te številke je bila zaključena 15. decembra 2015.

Revija Acta Histriae je vključena v naslednje podatkovne baze / Gli articoli pubblicati in questa rivista sono inclusi nei seguenti indici di citazione / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: Thomson Reuters: Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, Arts and Humanities Citation Index (A&HCI), Journal Citation Reports / Social Sciences Edition (USA); IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); International Bibliography of the Social Sciences (IBSS) (UK); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities (ERIH); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL)

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

- Darja Mihelič:** Posredniki v srednjeveških sporazumih o mejah mestnih teritorijev: severozahodna Istra, 13. in 14. stoletje 309
Mediatori negli accordi medievali sui confini dei territori cittadini.
L'Istria nord-occidentale nel XIII e XIV secolo
Mediators in Mediaeval Agreements on the Borders of Civic Territories: North-Western Istria in the 13th and 14th Centuries
- Gašper Mithans:** Reprezentacije obmejnega področja Julijske krajine v diskurzu nuncija Ermenegilda Pellegrinettija 333
Rappresentazioni della zona di confine della Venezia Giulia nel discorso del nunzio Ermenegildo Pellegrinetti
Representations of the Borderland of Julian March in the Discourse of Nuncio Ermenegildo Pellegrinetti
- Marta Verginella:** Displacement and Cultural Borders in the Great War. Bitterness of the Refugee Experience in the Native Country or Abroad 357
Le migrazioni forzate e i confini culturali durante la Grande Guerra.
L'amarezza dell'esperienza dei profughi all'interno e al di fuori dei confini della propria patria
Razseljenost in kulturne meje v veliki vojni. Trpkost begunskih izkušenj v lastni domovini in na tujem
- Jože Pirjevec:** Soočenje kulturnih, državnih, geopolitičnih in ideoloških konceptov na stiku italijanskega in južnoslovanskega prostora (1848–1975) 377
Confronto di progetti culturali, statali, geopolitici e ideologici nell'area di contatto fra italiani e jugoslavi (1848–1975)
Italian and South Slavic Spaces in Contact: Cultural, National, Geopolitical and Ideological Intertwinments (1848–1975)
- Christian Promitzer:** Yugoslavia and Beyond – the Serb Communities on the Slovene-Croat Border during the 20th Century 393
Jugoslavia e al di là di essa – le comunità serbe sul confine sloveno-croato nel XX secolo
Jugoslavija in onkraj – srbska skupnost na slovensko-hrvaški meji skozi 20. stoletje
- Bojan Godeša:** Slovenci in problem meja med drugo svetovno vojno 417
Gli sloveni e il problema dei confini durante la seconda guerra mondiale
Slovenes and the Problem of the Borders during WW II

- Mateja Režek:** Jugoslovanski federalizem in medrepubliške meje
v prvih letih po drugi svetovni vojni 433
*Il federalismo jugoslavo e i confini tra le repubbliche
nei primi anni dopo la Seconda Guerra Mondiale
Yugoslav Federalism and Inter-Republic Borders
in the First Postwar Years*
- Petar Bagarić:** Popis Jadranskog instituta u Istri 1945. godine 445
*Il censimento dell'Istituto adriatico in Istria nel 1945
The Adriatic Institute Census in Istria in 1945*
- Magdalena Najbar-Agičić:** Titova bista i „vruće“ hrvatsko ljeto.
Politička upotreba povijesti u Hrvatskoj – ljeto 2014 459
*Il busto di Tito e la “bollente” estate croata. L'uso politico della storia
in Croazia – l'estate del 2014
Tito's Bust and the “Hot” Croatian Summer. Political Use of History
in Croatia – Summer of 2014*
- Mila Orlić:** *Se la memoria (non) mi inganna ... L'Italia e il “confine orientale”:*
riflessioni sulla storia e sul suo uso pubblico 475
*Če me spomin (ne) vara ... Italija in njena “vzhodna meja”:
razmišljanja o zgodovini in njeni javni rabi
Se la memoria (non) mi inganna ... Italy and its Eastern Border:
Considerations on History and on its Public Use*
- Vida Rožac Darovec:** Raba preteklosti na primeru analize historične
naracije o slovensko-hrvaški meji v Istri 487
*L'uso del passato sull'esempio di un'analisi del discorso storico relativo
al confine sloveno-croato
The Use of History on the Example of an Analysis of the Historical
Discourse Concerning the Slovene-Croatian Border*
- Marko Zajc:** The Slovenian-Croatian Border: History,
Representations, Inventions 499
*Il confine sloveno-croato: la storia, le rappresentazioni, le invenzioni
Slovensko-hrvaška meja: zgodovina, reprezentacije, iznajdbe*
- Miha Kosmač:** Organizirana izselitev prebivalstva iz Pulja:
problematika meje in »obramba italijanstva« 511
*Il trasferimento organizzato della popolazione da Pola: problema
del confine e »difesa dell'italianità«
Organized Population Transfer from Pola: Demarcation Issues
and “Defence of Italianism”*

Katja Hrobat Virloget: Brene preteklosti. Spomini na sobivanje in migracije v slovenski Istri po drugi svetovni vojni	531
<i>Il peso del passato. Ricordi di convivenza e migrazioni nell'Istria Slovena dopo la seconda guerra mondiale The Burden of the Past. Memories on the Cohabitation and Migrations in Istria after WW II</i>	

Francesca Rolandi: Heading towards the West. Yugoslav Asylum Seekers in Italy (1955–1968)	555
<i>Diretti a occidente. I richiedenti asilo jugoslavi in Italia (1955–1968) Pot na zahod. Jugoslovanski prosilci za azil v Italiji (1955–1968)</i>	

OCENE

RECENSIONI

REVIEWS

<i>Keith Lowe:</i> Podivjana celina: Evropa po drugi svetovni vojni (Miha Kosmač)	575
Navodila avtorjem	579
<i>Istruzioni per gli autori</i>	582
<i>Instructions to authors</i>	586

TITOV DOPRSNI KIP IN "VROČE" HRVAŠKO POLETJE.
POLITIČNA RABA ZGODOVINE NA HRVAŠKEM - POLETJE 2014.*Magdalena NAJBAR-AGIČIĆ*

Sveučilište Sjever / Odjel novinarstva

Trg Žarka Dolinara 1, 48 000 Koprivnica, Hrvatska

e-mail: mnajbar@unin.hr

IZVLEČEK

Članek govori o politični rabi zgodovine na Hrvaškem na podlagi analize govorov s proslav in praznovanj obletnic v letu 2014. Analizirani so javno dostopni posnetki in besedilne različice govorov, pridobljenih na internetu. Na ta način poskušamo prikazati stanje v določenem času, tj. v letu 2014. Govore prikažemo ob kratkem opisu zgodovine posameznih svečanosti in tako pokažemo na spremembe, ki so se do sedaj dogajale.

Ključne besede: kultura spominjanja, politiziranje zgodovine, hrvaška zgodovina

IL BUSTO DI TITO E LA "BOLLENTE" ESTATE CROATA.
L'USO POLITICO DELLA STORIA IN CROAZIA – L'ESTATE DEL 2014.*SINTESI*

Il testo esamina l'uso pubblico della storia in Croazia analizzato attraverso i discorsi tenuti durante le celebrazioni per le festività e le ricorrenze degli anniversari occorsi durante l'estate 2014. I discorsi sono analizzati sulla base delle registrazioni video pubblicamente accessibili e sulle loro versioni testuali scaricate da internet, nonché sulla base del materiale raccolto nel quadro di un progetto di ricerca. Così facendo si vuole descrivere la situazione che contrassegna quel periodo (estate 2014). I discorsi tenuti e i festeggiamenti sono illustrati insieme a una sintetica esposizione della storia delle singole celebrazioni, mostrando con ciò il contesto e le mutazioni avvenute fino ad oggi.

Parole-chiave: cultura della memoria, uso pubblico della storia, storia croata

U Hrvatskoj, kao i svugdje u svijetu, povijest predstavlja neiscrpno vrelo različitih elemenata koje političari i ostali sudionici javnog života koriste u svojim obraćanjima, pomoću kojih prezentiraju vlastite pozicije, nastoje mobilizirati stvarne ili potencijalne pristae, crtaju viziju budućnosti. U njihovim se ustima prošli događaji slažu (više ili manje uspješno) u cjelovitu sliku prošlosti koja – transponirana kroz medije prema javnosti – postaje ideološki temelj političkog djelovanja. Interpretacije povijesti od strane političkih faktora čine osnovnu sastavnicu politike povijesti, koja se provodi kroz različite oblike službenog i neslužbenog djelovanja (Đurašković, 2008, 202-204).

Politička i – generalno gledano – javna upotreba i zloupotreba povijesti predmet je analiza povjesničara, ali i brige međunarodnih institucija.¹ Ipak, nema sumnje da je javna, pa i politička upotreba povijesti realnost protiv koje nema smisla prosvjedovati. Postulat da se “povijest prepusti povjesničarima”, koji profesionalni povjesničari rado iznose, pada nažalost u vodu iz dva značajna razloga. Prvo, povijest je javno dobro koje svi mogu i moraju moći koristiti, a drugo – još važnije – povjesničari kao takvi nisu *a priori* oslobođeni političkih motiva svoga djelovanja. Upravo suprotno: vrlo smo često svjedoci da je upravo suprotno. Ono što pritom zabrinjava nije sama ta činjenica *per se*, već to da pritom nisu dovoljno snažni da se odupru izazovima svjesne manipulacije povijesću, odustajanja od profesionalnih standarda i gledanja kratkoročnih političkih ciljeva. To naravno ne znači da nas kao profesionalne povjesničare – i kao građane – javna i politička upotreba povijesti ne treba zanimati. Naprotiv, njezine analize su svakako dobrodošle, a jedna od naših profesionalnih obveza trebalo bi biti i upozoravanje javnosti na sve slučajeve njezine zloupotrebe. Također, ono za što bi se povijesna struka dugoročno trebala zalagati trebala bi biti takva nastava povijesti u školama koja bi pripremala građane za razumijevanje prirode povijesti, vodila prepoznavanju interpretacija i omogućavala da se s njima kritički suoče.

Valja primijetiti kako je i u Hrvatskoj, ali i u brojnim drugim zemljama, naročito snažno prisutna povijest 20. stoljeća, bogatog dramatičnim događajima, a pogotovo zbivanja iz vremena Drugoga svjetskog rata. S obzirom na kratko vrijeme koje je od tih događaja proteklo, među živima ima još dosta sudionika nekih od njih. Međutim, čini se da ne samo zbog toga pamćenje o njima je toliko živo. Razlozi, kako se čini, leže u nastojanjima pojedinih političkih grupacija da pomoću sjećanja na prošlost legitimiraju svoje aspiracije na vlast. U značajnom broju slučajeva radi o se o pamćenju koje ne spaja nacije, već ih dijeli, ovisno o simpatijama prema pojedinim stranama u unutrašnjim sukobima.

Slično kao u Hrvatskoj podjele unutar nacionalne zajednice prisutne su u ostalim zemljama slijednicama Jugoslavije u kojima se redovito narativ vezan uz nacionalističke ideologije izravno ili manje izravno suprotstavlja onome koji potječe iz naslijeđa soci-

1 Margaret MacMillan, *Dangerous Games: The Uses and Abuses of History*, Random House Publishing Group, 2009; *Politics of the Past. The Use and Abuse of History*, ed. Hannes Swoboda and Jan Marinus Wiesma, The Socialist Group in the European Parliament, 2009. Vijeće Europe donijelo je i preporuke vezane uz nastavu povijesti: http://www.google.hr/url?sa=t&rect=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBsQFjAA&url=http%3A%2F%2Fpublic.mzos.hr%2Ffsg.axd%3Fid%3D11405&ei=iCLGVOGcJ9LbauuRgsg-D&usg=AFQjCNHXLdAq5R-UbENOYLlcoiorGVTmQ&sig2=0rCB1RkknMt8Fo3dBw_84g&bv=84349003,d.d2s, (15.1.2015.).

jalističke Jugoslavije.² Tako se događa ne samo na ovim prostorima, već i drugdje. Kao primjere izvan područja bivše Jugoslavije moglo bi se navesti kao najegzemplarniji slučaj Španjolske ili Ukrajine.³

Kolektivna povijesna svijest predstavlja snažan temelj za oblikovanje nacija od njihovih početaka. U vrijeme oblikovanja modernih nacija u 19. stoljeću upravo su profesionalni povjesničari bili oni koji su svojim radom ugradili u taj proces veliki kamen temeljac. Na taj su način nastali počeci nacionalnih narativa, koji – iako podložni promjenama – opstaju do danas. Kako upozorava Sabrina Ramet, povijesni narativi ne samo da nisu statički i nepromjenjivi, već se mogu naglo i vrlo brzo mijenjati u odgovoru na dramatične i traumatične događaje, ali i kao rezultat promjena u programima nastave povijesti, uredničkih politika i drugih čimbenika (Ramet, 206, 302).

Kao i sve ostale nacije, i hrvatska nacija ima svoj narativ. Ta pripovijest usredotočena je na vlastitu prošlost, a ostale se nacije u njoj pojavljuju samo u sporednim ulogama i u onoj mjeri u kojoj su važne za Hrvate, u onoj u kojoj su bile u dodiru s njima. Utjecaj znanstvenih povijesnih istraživanja na oblikovanje narativa je danas ipak vrlo ograničen. U njega uglavnom prodiru pojednostavljene i nedovoljno iznijansirane interpretacije, a stereotipi i mitovi vrlo su tvrdokorni. Posebno su interpretacije velikih prijelomnih događaja vrlo bitne za identitetsku samopercepciju nacije.

Taj aspekt povijesti postao je predmet istraživanja povjesničara i znanstvenika srodnih/drugih disciplina (sociologa, politologa i slično) u drugoj polovici 20. stoljeća, nakon što je – prvenstveno u Njemačkoj, ali i drugdje – uočena važnost utjecaja suvremenih refleksa prošlosti na politički i društveni razvoj. Pri oblikovanju teorijskih koncepata i metoda istraživači išli su u nekoliko pravaca orijentirajući se na pitanja “suočavanja s prošlošću”, “politike povijesti”, “kolektivne memorije”, “kulture sjećanja” ili analiza povijesnih narativa.⁴

Analiza povijesnih narativa popularna je u posljednje vrijeme, posebno – kada je u pitanju Hrvatska i zemlje bivše Jugoslavije – u kontekstu ratova nakon raspada Jugoslavije u devedesetim godinama 20. stoljeća. Osobito su česte bile analize udžbenika povijesti, koji se čine posebno pogodni za ta istraživanja budući da s jedne strane predstavljaju

2 Primjeri radova: Todor Kuljić, *Kultura sećanja*, Čigoja štampa, Beograd 2006; isti, *Sećanje na Titoizam: između diktata i otpora*, Čigoja štampa, Beograd 2011, Mile Lasić, *Kultura sjećanja – pledoaje za izgradnju kulture sjećanja i u regiji jugoistoka Europe*, Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo 2011; Tanja Petrović, *Yuropa. Jugoslovensko nasleđe i politike budućnosti u postjugoslovenskim društvima*, Fabrika knjiga, Beograd 2012. Upotrebn povijesti u Sloveniji bavila se Mateja Režek: Usmjerenja preteklost: mehanizmi ideološke in političke “kontaminacije” zgodovinoписja v socialistični Sloveniji in Jugoslaviji (1945–1966), *Acta Histriae*, 22 /2014, br. 4, str. 971-992.

3 Vidi: Tomasz Stryjek, *Ukraina przed końcem historii. Szkice o polityce państw wobec pamięci*, Scholar, Warszawa 2014.

4 Postoji vrlo bogata literatura o tome. Na ovom mjestu spomenut ću samo neke naslove: Pierre Nora, *Realms of Memory: Rethinking the Franch Past*, vol. 1-4, Columbia University Press, New York 1996-1998. (fran. original: *Les Lieux de Mémoire*, Gallimar 1984-1992); *The Politics of Memory in Postwar Europe*, ed. Richard Ned Lebow, Wulf Kansteiner, Claudio Fogu, Duke University Press, Durham and London 2006; Jan Assmann, *Kulturno pamćenje. Pismo, sjećanje, politički identitet u ranim visokim kulturama*, Vrijeme, Zenica 2005; *Kultura pamćenja i historija*, prir. Maja Brkljačić, Sandra Prlenda, Golden Marketing, Zagreb 2006.

povijesne knjige za najšire krugove čitateljstva, a s druge strane, u većoj ili manjoj mjeri, neizbježno odražavaju državnu politiku povijesti budući da moraju poštivati zadani kurikulum i podliježu postupku ocjene i odobrenja od strane državnih institucija (Ministarstva obrazovanja).⁵

U ovom radu nastojat ću analizirati trenutno stanje vezano uz prisutnost različitih narativa i interpretacija u javnoj i političkoj upotrebi povijesti na temelju govora održanih tijekom ljeta 2014. godine prigodom proslava i obilježavanja najvažnijih godišnjica i državnih blagdana. Već letimičan uvid u ova obilježavanja daje naslutiti postojanje više oprečnih, čak i direktno sukobljenih vizija prošlosti, što se odražava i na prisutnost dubokih podjela u hrvatskom društvu.

“Vruće” hrvatsko ljeto (“vruće” po uzavrelim emocijama a usprkos dominaciji kišnih dana ove sezone) započelo je 22. lipnja. Na taj su se dan paralelno održavala dva događaja potpuno oprečnog ideološkog predznaka, tijekom kojih se isto povijesno razdoblje, u ovom slučaju razdoblje Drugoga svjetskog rata, pa i iste osobe i događaji, tumačila na posve različit način. U šumi Brezovica kraj Siska održana je službena proslava Dana antifašističke borbe, na kojoj su uz veterane NOB-a sudjelovali najviši državni dužnosnici i predstavnici lokalnih vlasti, dok se istovremeno u jednoj drugoj šumi, kraj jame Jazovka na Žumberku održavao tzv. Spomen-pohod na Jazovku, komemorativni događaj koji je imao i politička i vjerska obilježja (održavao se križni put i služila sveta misa) u organizaciji nekih udruženja i političkih stranaka desne i ultra-desne političke opcije. Dan antifašističke borbe slavi se na ovaj datum vezano uz osnivanje Sisačkog partizanskog odreda, koji se na taj datum 1941. godine navodno okupio na mjestu gdje se slavlje održava. Za skup kod Jazovke datum nije odabran zbog nečeg što bi se na ovaj konkretan datum tamo zbilo. U jamu Jazovku ubacivana su tijela žrtava partizana i poslijeratnih komunističkih vlasti od siječnja 1943. do ljeta 1945. godine. Datum je odabran kao izravni znak protivljenja slavljenju Dana antifašističke borbe na prvoj lokaciji, dakle u Brezovici. Kao što su sami organizatori pohoda kod Jazovke izjavili, datum je odabran “zato što hrvatski prerušenici u antifašiste i demokrate taj nadnevak podmeću za državni blagdan Republike Hrvatske”.⁶

Valja spomenuti da povijesna istraživanja zločina partizanskog pokreta i komunističkog režima, iako dosta popularna u posljednje vrijeme, nisu još donijela neke zbirne sintetizirane rezultate.⁷ Ona dijelom jesu ideološki obojana te kao takva teže nalaze put do šire javnosti, a pogotovo – sasvim očito – ne dopiru do onih na suprotnoj strani političkog spektra koji su skloni idealizirati NOB. Sama jama Jazovka nije dobro istražena, ali je već ranih devedesetih godina prošlog stoljeća postala simbol mjesta stradanja žrtava komunizma, vjerojatno dijelom i zbog toga jer je na simboličnoj razini predstavljala jedinstvenu protutežu jami u Jadovnom, mjestu ustaškog zločina 1941. godine.

5 Iz pera stranih istraživača vidi: Stefano Petrunaro, *Pisati povijest iznova. Hrvatski udžbenici povijesti 1918.-2004.*, Srednja Europa, Zagreb 2009. Također radovi Snježane Koren, Damira Agičića i Magdalene Najbar-Agičić.

6 <http://www.index.hr/vijesti/clanak/kod-jazovke-odana-pocast-zrtvama-partizanskih-zlocina/320177.aspx>, (26.9.2014.)

7 Među ostalima: Josip Jurčević, *Crna knjiga komunizma u Hrvatskoj*, Zagreb 2006; Znanstveni projekt Vladimira Geigera u HIP-u.

Kada je u pitanju geneza Dana antifašističke borbe, situacija je iznimno zanimljiva. Taj se praznik službeno slavi u Hrvatskoj tek od stjecanja nezavisnosti (1991.). Ranije se u Hrvatskoj kao Dan ustanka naroda Hrvatske slavio 27. srpnja. Potonji se datum slavio još od 1945. godine, a vezan je uz događaje u ličkom mjestu Srb, gdje je tog dana oružane akcije poduzelo lokalno srpsko stanovništvo. U vrijeme neposredno nakon rata, naime, za sve su republike tadašnje Jugoslavije odabrani datumi za slavljenje početka NOP-a, kasnije izravno poistovjećivanog s početkom “socijalističke revolucije”, kao i neki datumi na saveznoj razini (primjerice Dan Republike, Dan borca). Ti su datumi pažljivo odabrani, tako da njihov slijed odgovara glavnom narativu vezanom uz djelovanje Vrhovnog štaba, dakle najranije se ustanak slavio u Srbiji (7.7.1941.), pa u Crnoj Gori (13.7.1941.), dok se u Hrvatskoj ustanak slavio tek 27.7. Odabir datuma za “dan ustanka” u Hrvatskoj očito od samog početka nije odgovarao hrvatskom partijskom vodstvu. Hrvatski komunisti nisu bili zadovoljni svojom pozicijom unutar glavnog narativa vezanog uz Vrhovni štab (Koren, 2012). Zamjerali su zanemarivanje lokalnih borbi, manjih jedinica i urbane gerile. U tom kontekstu posebno značajno bilo je njihovo insistiranje na tome da su prve partizanske akcije u Hrvatskoj započele već 22. lipnja 1941. godine, na dan njemačkog napada na SSSR (tzv. Sisački partizanski odred), prije nego u Srbiji i drugim republikama, a mnogo prije službeno proslavljanog Dana ustanka naroda Hrvatske 27. srpnja. Osim povrijeđenog nacionalnog ponosa, ova razlika imala je i vrlo praktične posljedice, jer je mjesto hrvatskih komunista u NOB-u imalo za posljedicu i njihov položaj u partijskoj i vojnoj hijerarhiji socijalističke Jugoslavije. Donekle potisnut u poslijeratnom razdoblju, posebni hrvatski antifašistički narativ s vremenom je jačao, posebno od 1960-ih. Još u drugoj polovici 1950-ih njegovim etabliranjem proslavio se i Franjo Tuđman suprotstavljajući se tezama da tek osnivanjem brigada “otpočinje proces izgradnje oslobodilačke revolucionarne armije iz dotadašnjih ustaničkih formacija”. Tuđman je tvrdio da su ovisno o uvjetima u kojima su formacije djelovale, u nekim krajevima revolucionarne oružane sile činili “ne samo partizanski odredi već i bataljoni i čete, pa čak i oružane grupe”. No, nije se na tome zaustavio, već je pomoću brojčanih i statističkih podataka pokušao demitologizirati sliku Narodnooslobodilačke borbe kakva je nastala tijekom 1950-ih, posebno herojsku sliku vezanu uz Glavnu operativnu grupu i Vrhovni štab NOV-a i POJ-a te “sedam neprijateljskih ofenziva”. Također, Franjo Tuđman se suprotstavio i službenoj kronologiji prema kojoj je ustanak u Hrvatskoj započeo 27. srpnja u mjestu Srb, ističući kako je “sisački partizanski odred pod vodstvom Vlade Janjića-Cape izvršio [...] prve akcije već noću 22/23. juna”.⁸ Što su radili sisački komunisti u šumi Brezovica 22. lipnja i narednih dana znamo jedino iz njihovih relacija. Prvi službeno objavljeni izvor jesu uspomene samog zapovjednika odreda Vlade Janjića Cape, tiskane u *Vojnoistorijskom glasniku* 1950. godine. Sisački komunisti – prema njegovim tvrdnjama – sklonili su se u šumu na vijest o napadu III. Reicha na Sovjetski Savez, očekujući – nakon prekida savezništva Hitlera i Staljina – odlučniji progon od strane ustaškog režima.⁹

8 Citirano prema: Darko Hudelist, *Tuđman. Biografija*, Profil, Zagreb 2004, str. 258.

9 Vlado Janić, O ustaničkom pokretu u oblasti Siska 1941. godine, *Vojno-istorijski glasnik*, god. I/1950, br. 3, str. 4.

Informacije o tome da su na željezničkoj pruzi u noći s 22. na 23. lipnja izvršene neke diverzantske akcije nisu potvrđene u drugim izvorima.

Tuđmanov nastup označavao je u stvari veliki događaj u partijskoj historiografiji, jer je predstavljao prvo suprotstavljanje službenoj pripovijesti o tijeku NOB-a, a doveo ga je u sukob s mnogima koji su do tada radili na povijesti Partije i NOP-a. Vjerojatno mu je, ipak, upravo zalaganje za prevrednovanje ratnih zasluga u korist hrvatskih partizana priskrbilo u tom trenutku naklonost Vladimira Bakarića, bez čije je suglasnosti teško zamisliti dolazak Franje Tuđmana 1961. godine na čelo Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu. Kao što sam već spomenula, službeni datum proslave promijenjen je tek nakon Tuđmanova dolaska na vlast.

Kako se čini, oni koji organiziraju komemoraciju kod Jazovke ili toga nisu svjesni ili su im Tuđmanove ideje jednako daleke kao i one Josipa Broza. Što donekle čudi s obzirom na to da ovogodišnji pohod na Jazovku organizirala je – pored Udruge branitelja Domovinskog rata Dubrava, Hrvatske Čiste stranke prava i Hrvatske stranke prava Ante Starčević – i Hrvatska demokratska zajednica.¹⁰ Njezini predstavnici, iako je HDZ naveden na plakatu kojim se poziva na Spomen-pohod na Jazovku, nisu se ipak isticali tijekom okupljanja. Pored vjerskih obreda (u čemu je sudjelovao i predstavnik Islamske vjerske zajednice), središnji trenutak događaja bilo je čitanje Prosvjednog zahtjeva Hrvatskog obrednog zdruza Jazovka “vlastima republike Hrvatske”. U tome dokumentu, u kojem se – očekivano – zahtijeva pokretanje istraga o komunističkim zločinima, iznose se i imena osoba koje su, prema njegovim autorima, odgovorne za te zločine, te se hrvatske vlasti, ne samo izvršne, već i sudbene (poimence Državno odvjetništvo RH i njegov šef Mladen Bajić, iako on u to vrijeme više nije obnašao tu dužnost) optužuju za njihovo namjerno zataškavanje. Traži se od vlasti sredstva za ekshumaciju i identifikaciju žrtava masovnih grobnica, ukidanje osuđujućih presuda prijevremenih sudova koji su djelovali poslije Drugoga svjetskog rata i vraćanje konfiscirane imovine, novčano obeštećenje žrtava i vraćanje “časti i dostojanstva”, te lustracija, za koju se tvrdi da bi “u bilo kojem obimu usporila obnovu Jugo-komunističke tradicije u Hrvatskoj”. Međutim, zahtjevi se ne odnose samo na razdoblje Drugoga svjetskog rata i socijalistički period, već i na ukidanje Zakona o oprostima vezanog uz Domovinski rat, te prava branitelja, iako nije do kraja jasno zbog čega se o tome govori upravo na Jazovki. Autori Prosvjednog zahtjeva koriste emocijama iznimno nabijeni jezik, obilježen elementima nacionalističkog “novogovora” 1990-ih, poput izraza “jugokomunistički” i “jugokomunisti”, “komunističko-unitaristički”, “protivba”, “presizanje” ili “titoistički zlodusi”.¹¹ Potpuno je jasna težnja idealizaciji svih žrtava komunizma čemu trebaju služiti religijske formulacije poput “hrvatski mučenici” ili “križni put”. Dokument bi mogao postati vrlo zanimljiv predmet jezične analize diskursa i diskursivnih praksi. Ipak važnost tog tipa jezične analize različitih “novogovora” u Hrvatskoj još nije u dovoljnoj mjeri primijećena.¹²

10 <http://hcspr.hr/jazovka-2014-prijavite-se-za-put>, (26.9.2014.)

11 <http://www.jazovka.hr/v-l-a-s-t-i-m-a-r-e-p-u-b-l-i-k-e-h-r-v-a-t-s-k-e-2/>, (26.9.2014.)

12 Analizama povijesnih diskursa u Hrvatskoj bavio se poljski slavist Maciej Czerwiński: *Semioza gatunka – semioza stylu. Studium nad chorwacką i serbską syntezą dziejów narodu*, Wydawnictwo Uniwersytetu

Na povijest se kod Jazovke opširno osvrnuo i križevački grkokatolički biskup Nikola Kekić, koji je predvodio misu. Iako je uvodno izjavio da se zločinci trebaju “preпустiti sudu Božjem”, te ustvrdio da “nismo odgovorni za to što su učinili naši preci (jedni ili drugi)...” već “za ovo vrijeme”, u propovijedi je načinio opširan povijesni ekskurs započet retoričkim pitanjem: “Što imamo od pogleda u prošlost?” Naravno, u pitanju je hrvatska povijest koju ukratko predstavlja od doseljenja u 7. stoljeću, spominje razdoblje kada su Hrvati imali “svoje knezove i kraljeve”, te da su “politički ulazili u zajedništva sa susjednim narodima, što je trajalo stoljećima”. Iako govori o “zajedništvima sa susjednim narodima” biskup Kekić ipak ističe da je to bilo opasno “za opstojnost hrvatskog bića” i spominje pokušaje da se “iz toga tuđinskog zagrljaja oslobodimo”. U tome dijelu prenosi nacionalni narativ nastao u 19. stoljeću ističući Zrinskog i Frankopana kao junake, kao i grkokatoličkog biskupa Gabrijela Mijakića kao njihovog pristašu. Za međuratnu južnoslavensku državu kaže da “Hrvati opet nisu iskoristili priliku za uspostavu svoje države, nego vođeni politički gledano slijepim vođama ušli u novo zajedništvo južnoslavenskih naroda i sljedećih 20 godina trpjeli nepravde iz Beograda”. Moglo bi se reći da navedena tvrdnja odgovara HSS-ovskom viđenju situacije. U istom kontekstu biskup Kekić spominje ipak i “sina ovog kraja” koji je u tom razdoblju “životom platio borbu za slobodu” navodeći ime Stanislava Hranilovića. Na stranu što biskup griješi kada je u pitanju ime (nije se radilo o Stanislavu, već o njegovom bratu Marku; Stanislav je ubijen 1945. godine), važnije je to da se radi o čovjeku koji je osuđen na smrt za ubojstvo šefa tiskovnog koncerna Jugoštampe Antona Schlegela, dakle za jednu od prvih terorističkih akcija vezanih uz ustaški pokret.¹³ Ovo se više ne može povezivati s ideologijom koju je zagovarao HSS. Kada govori o NDH, biskup Kekić koristi sljedeću formulaciju: “Ta i takva Hrvatska opet je ovisila o silnicima drugih država, a i o domaćem političkom vodstvu koje očito nije bilo doraslo trenucima vremena”, te ističe zasluge nadbiskupa Stepinca i grkokatoličkog biskupa Janka Šimraka u zalaganju protiv “protiv nepravdi i progona režimu nepoželjnih ljudi” te upozoravanju da se “na takvim temeljima ne gradi mlada hrvatska država”.¹⁴

Crkvene vlasti, a prvenstveno Katolička crkva godinama se kod Jazovke pojavljuju kao jedan od suorganizatora događanja. I ovdje je u pitanju crkveni velikodostojnik (iako grko-katolički), pa se – iako je jezik koji koristi biskup mnogo umjereniji od onog iz Prosvjednog zahtjeva HOZ Jazovka – kontroverznom čini podrška djelovanju grupa građana ekstremne političke orijentacije koji su očito uključeni u organizaciju okupljanja. Ovaj, ali i brojni drugi slučajevi služe – svakako ne bez temelja – kao razlog kritika upućenih Crkvi sa suprotne strane političkog spektra.

Da se ipak vratimo na glavnu političku poruku skupa kod Jazovke, valja istaknuti da je njegov ton, jezik kojim je napisan i sadržaj očito namijenjen ljudima radikalnih političkih usmjerenja. Možda najžešći jezik upotrijebljen je ulomku Prosvjednog proglasa HOZ

Jagiellońskiego, Kraków 2011; *Semiotyka dyskursu historycznego. Chorwackie i serbskie syntezy dziejów narodu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

13 http://www.tomislavjonjic.iz.hr/IV_hranilovic.html, (26.9.2014.)

14 <https://www.youtube.com/watch?v=bNbwHkkw3a4>, (26.9.2014.)

Jazovka koji se izravno odnosi na “konkurentski” događaj koji se istovremeno odvijao 22. lipnja. Na jednom se mjestu kaže:

*Tražimo da dužnosnici “troroge” vlasti priznaju masovna zločinstva te prestanu orgijati nad kostima ubijenih branitelja hrvatske domovine svakog 22. lipnja u šumi Brezovici, kao i orgije četnika 27. srpnja u Srbu. Izgleda da mučenje Hrvata nije dovoljno pa im za to treba dodatno ranu “zasoliti”, pogaziti hrvatski Vukovar i od njega stvoriti enklavu s dva pisma i dva jezika, suprotno ustavu Republike Hrvatske. Sigurni smo da znaju što čine!*¹⁵

“Orgijanjem nad kostima ubijenih branitelja hrvatske domovine” nazvana je tako kod Jazovke službena proslava Dana antifašističke borbe. Oba događaja imaju posve različiti karakter, ikonografiju i frazeologiju, a potonji je uglavnom protekao u prilično mirnom ozračju uz žaljenje zbog nedovoljno istaknute pozicije antifašizma u hrvatskom društvu. Ono što se ponavlja iz godine u godinu u Brezovici je također upozoravanje na jačanje ustaških i fašističkih resentimenata. Prethodne je 2013. godine u Brezovici žestoko u tom tonu nastupio bivši predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić, u ulozi počasnog predsjednika Saveza antifašističkih boraca i antifašista, upozoravajući na “sve jači pritisak neofašista i na njihovu sve izraženiju prisutnost u javnom životu”.¹⁶ U međuvremenu, u svibnju ove godine osnovana je i Antifašistička liga Republike Hrvatske, koja si kao cilj stavlja “integrirati antifašizam u temelje hrvatskog društva, sustavno se suprotstavljati svim manifestacijama nacifašizma”, ali i razvidno teži rehabilitaciji partizanskog pokreta, komunističkih vlasti i Josipa Broza.¹⁷

I ove se 2014. godine ponovno u Brezovici upozoravalo na borbu protiv zaborava na antifašizam iako je ovaj put u govorima predstavnika vlasti primjetno nastojanje da se prvenstveno ističe sve ono što se smatra pozitivnim vrijednostima antifašizma: da se radilo o “pobuni protiv nepravde”, “pobjedi dobra nad zlom”, da su partizani bili “jedina snaga koja se odupirala okupatoru” (Ivo Josipović); da se radilo o “suprotstavljanju zlu”, “patriotskom, slobodarskom i nacionalnom pokretu, naročito u Dalmaciji” (Zoran Milanović); o “svjetlu slobode, da su partizani “isprepleli svoje ruke sa svim narodima”, da je to bila “plemenita, teška i krvava žrtva ljudi koji su našu zemlju sa sramotnog puta ustaštva i kolaboracije odveli na stranu antifašističke koalicije, na stranu pobjede i čovječnosti”

15 <http://www.jazovka.hr/v-l-a-s-t-i-m-a-r-e-p-u-b-l-i-k-e-h-r-v-a-t-s-k-e-2/>, (26.9.2014.)

16 <http://www.index.hr/black/clanak/proslava-dana-antifasisticke-borbe-u-brezovici-renesansa-neofasizma-mora-stati/684746.aspx>, (26.9.2014.)

17 Povelju Antifašističke lige potpisali su predstavnici organizacija koje su pokrenule njezino osnivanje - Vesna Teršelić (Documenta - Centra za suočavanje s prošlošću), Milorad Pupovac (SNV), Ivan Fumić (Savez antifašističkih boraca i antifašista RH) i Juraj Hrženjak (inicijator ideje osnivanja Antifašističke lige). Antifašističku ligu čine i Građanski odbor za ljudska prava, Romsko nacionalno vijeće, Židovska općina/Šoa Akademija, Židovska vjerska zajednica “Bet Israel”, Vijeće romske nacionalne manjine Grada Zagreba, Kuća ljudskih prava Zagreb, Mlade antifašistkinje i antifašisti Zagreba, Srpski demokratski forum, Centar za mirovne studije, B.A.B.E, Savez društava “Josip Broz Tito” te Savez ratnih i vojnih invalida RH iz Drugog svjetskog rata. <http://www.index.hr/vijesti/clanak/osnovana-antifasisticka-liga-republike-hrvatske/745502.aspx>, (26.9.2014.)

(Franjo Habulin, predsjednik SABA).¹⁸ Isticano je zajedništvo ljudi neovisno o vjeri i naciji i zasluge kakve je NOB imao za stvaranje nezavisne Republike Hrvatske.¹⁹ Iz svih govora jasno je da se ikakve negativnosti vezane uz NOB nastoje izbjeći. Iako to prividno odgovara svečanom trenutku i prigodi u kojoj su govori održani, svakako znači iznošenje jednostrane, a kroz to i iskrivljene slike o povijesti.

Ono što zabrinjava još više od toga jest činjenica da deklarirani antifašisti i ozbiljni političari, poput predsjednika Ive Josipovića, ne znaju prepoznati granicu gdje završava hvaljenje pozitivnih strana antifašizma, a gdje počinje poricanje krivnje za evidentne zločine koje su u ime NOP-a i Komunističke partije počinjeni. Jedino se tako može objasniti Josipovićeve tvrdnje o Titovoj bisti, koja se i danas i prije (od vremena predsjednika Tuđmana) nalazila u predsjedničkom uredu. Izgovorena pred publikom okupljenom u Brezovici, ta je tvrdnja izazvala gromoglasan aplauz, kakav uostalom uvijek na okupljanima ove vrste izaziva spomen imena Josipa Broza Tita. Je li se time Ivo Josipović želio dodvoriti slušačima? Ili je i on iskreno uvjeren da su optužbe na Titov račun samo “blaćenje vođe NOB-a”, kako je godinu dana ranije rekao Stjepan Mesić.²⁰ Titova bista postala je nakon 22. lipnja tema o kojoj se najviše raspravljalo vezano uz obilježavanje Dana antifašističke borbe.

Zanimljivo je, ali i znakovito, da je u hrvatskoj javnosti potpuno nezapažen prošao govor koji je u Brezovici održao Maciej Szymbanski, veleposlanik Republike Poljske u Zagrebu, koji je na proslavu pozvan kao predstavnik zemalja antifašističke koalicije. Bio je to jedan diplomatski govor, no sadržavao je informacije koje su premijera Milanovića natjerale na reakciju, koja mnogo govori o povijesnoj svijesti samog premijera, ali – vrlo vjerojatno – i jednog dijela hrvatske javnosti. Naime, poljski je veleposlanik pozdravio hrvatsku borbu protiv fašizma, ali odmah nakon toga istaknuo da hrvatski borci “nisu bili osamljeni” i ukratko predstavio povijest pokreta otpora u Poljskoj u vrijeme Drugoga svjetskog rata, povijest koja počinje u jesen 1939. godine, puno prije osnivanja Sisačkog partizanskog odreda, navodeći pritom i brojčane podatke vezane uz njegove pripadnike. Također, opisao je razmjere stradanja koja se odnose na Poljsku i Poljake u Drugom svjetskom ratu. Ova “kratka lekcija” koju je Szymbanski održao očito je pogodila premijera Milanovića pa je on u svome nastupu imao potrebu odgovoriti. Pri tom je demonstrirao da baštini stav koji je bio čest među hrvatskim i općenito jugoslavenskim komunistima u razdoblju nakon rata, zapravo službeni stav koji je očito usvojio u školskim klupama. Radi se o snažnom uvjerenju o posebnosti jugoslavenskog Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) i veličanstvenosti borbe jugoslavenskih naroda, koje se ponekad manifestiralo u začudnim oblicima. Primjerice, kritizirajući postav Muzeja revolucije još pedesetih godina 20. stoljeća, jedan od istaknutih hrvatskih partizana i komunista, Karlo Mrazović,

18 Ako nije drugačije navedeno, govori održani na pojedinim proslavama korišteni su u varijanti snimljenoj za potrebe znanstvenog projekta: CULTURAL MEMORY OF TWENTIETH CENTURY TRAUMAS. Zahvaljujem voditelju projekta Vjeranu Pavlakoviću (u posjedu autorice).

19 Ivo Josipović rekao je među ostalima: “da nije bilo pobjede antifašizma, naša bi budućnost, a potom i samostalnost bila daleko neizvjesnija i teža”.

20 <http://www.index.hr/black/clanak/proslava-dana-antifasisticke-borbe-u-brezovici-renesansa-neofasizma-mora-stati/684746.aspx>, (26.9.2014.)

prigovarao je da je u njemu prikazano samo jedno spaljeno selo i nekolicina ubijene djece. To, prema njemu, nije odražavalo posebnost i veličanstvenost jugoslavenske borbe jer – kako je kazao – “jedno spaljeno selo” imaju i Česi i Mađari (Najbar-Agičić, 2013, 478).

Premijer Milanović pokazao je vrlo skromno znanje o povijesti tvrdeći da je do napada Njemačke na Sovjetski Savez bilo u Europi “oblika otpora” ali samo “sporadičnog i neorganiziranog”, da je bilo “proгона i zlostavljanja” i “svoga zla” ali onoga što se dogodilo nakon proglašenja NDH u Hrvatskoj nije ranije bilo. Tvrдио je tako Milanović da do tada “porobljena Europa nije vidjela”... “masovne likvidacije ljudi koji su se drugačije križali, imali drugačiju vjeru i nacionalnost”. Suvišno je ovdje objašnjavati stvarnu situaciju i dokazivati razmjere premijerove “pogreške”, ali je ona ipak simptomatična za razumijevanje narativa čiji je rezultat.

Zanimljivo je da i jedni i drugi, dakle oni s desne i oni s lijeve strane političke pozornice u Hrvatskoj ustrajno nastoje povezati narativ vezan uz Drugi svjetski rat s onim o Domovinskom ratu. Već sam vezano uz okupljanje na Jazovki spominjala da su tamo iznošeni zahtjevi vezani za žrtve komunističkog režima u jednom nizu s onima vezanima uz prava branitelja iz Domovinskog rata. U Brezovici, na proslavi Dana antifašističke borbe također su spominjani hrvatski branitelji iz Domovinskog rata, ovaj puta kao svojevrsni nasljednici partizanskih boraca.²¹

Kao zanimljivost treba spomenuti da su ove godine posebnu afirmaciju tijekom proslava vezanih uz partizanski pokret doživjeli dalmatinski borci. Ne samo što su se na počasnom mjestu našli tijekom proslave u Srbu, a posebno 10. dalmatinska brigada koja je oslobađala predio oko Srba (gdje se nalazi i spomenik njezinim palim pripadnicima). I u Brezovici se o njima posebno govorilo. Kao njihov glasnogovornik pojavio se premijer Milanović, koji je imao potrebu i u Brezovici istaknuti Prvi splitski partizanski odred.

Proslava u Srbu 27. srpnja, već tradicionalno izaziva još veće kontroverze od proslave Dana antifašističke borbe u Brezovici 22. lipnja. Ovogodišnja protekla je uz velike mjere osiguranja; nedaleko od mjesta proslave održana je “protumanifestacija” protivnika okupljanja u Srbu. Tako je proslava u Srbu cijelo vrijeme bila praćena zvučnom kulisom nacionalističkih uzvika i pjesmi. Iako je izgubila status državnog blagdana, ta se proslava već neko vrijeme obilježava u organizaciji Saveza antifašističkih boraca i Srpskog narodnog vijeća. Najsvečaniji karakter imala je 2010. godine kada je predsjednik RH Ivo Josipović sudjelovao u otkrivanju obnovljenog “Spomenika ustanku” Vanje Radauša.²² Rang događaja 2014. godine bio je značajno niži, a od državnih dužnosnika nisu ove godine bili prisutni ni premijer ni predsjednik republike, dok je potonji uputio u Srb samo svoga izaslanika. Dobrim su dijelom poruke skupa u Srbu slične onima iz Brezovice, prvenstveno kada je u pitanju izražavanje straha od sve snažnijeg revizionizma (S. Mesić ustvrdio je da je zabrinut “plimom neofašističkog radikalizma”), te isticanje svega onoga pozitivnog u NOP-u i partizanskoj borbi: da je to bio “vapaj za životom”, te da se iz toga “rodila ideja antifašističke, tolerantne i multietničke Hrvatske” (Dragan Markovina), da

21 Primjerice u govoru predsjednika RH Ive Josipovića.

22 <http://slobodnadalmacija.hr/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/252260/Default.aspx>, (30.9.2014.)

su borci ustali “zbog ideje bratstva među narodima” (Milorad Pupovac). Ono što je bilo slično i u Srbu i u Brezovici bile su oduševljene reakcije okupljenih na svaki spomen Josipa Broza Tita. Tako je bilo i nakon Mesićeve rečenice o tome da je na ustanak “pozvala Komunistička partija koju je vodio sam Tito”, ali i nakon dosjetke Milorada Pupovca da partizani u Drvaru “nisu branili Dražu, nego Jožu”. Jedina osoba među govornicima koja je, iako usputno, spomenula zločine “i na drugoj [partizanskoj] strani”, bio je predstavnik lokalnih vlasti, zamjenik načelnice općine Gračac, Milan Tankosić.

Ipak, posebno zanimljivo – i različito od onoga u Brezovici – čini se ustrajno isticanje mjesta Srb kao “izvorišta antifašističke borbe u Hrvatskoj” i “mjesta iz kojeg je krenula borba” što je bila jedna od glavnih poruka Milorada Pupovca. Čak je i Stjepan Mesić, kao počasni predsjednik SABA, istaknuo da je Srb mjesto gdje je počeo “pravi ustanak”. To je uglavnom ostalo neprimijećeno od strane medija, a vjerojatni ni većine okupljenih, a zasigurno se može smatrati odrazom činjenice da je nakon pomicanja proslave Dana antifašističke borbe na 22. lipnja, datum 27. srpnja prirodno ostao rezerviran za proslavu srpske manjine. Posljedica je i snažnije isticanje zajedništva borbe hrvatskih i srpskih partizana, primjerice u govoru Stjepana Mesića, koji je naglašavao da se radilo o “zajedničkom ustanku Hrvata i Srba”, te snažniji naglasak na probleme vezane uz položaj Srba u današnjoj Hrvatskoj.

Proslava i govori održani u Srbu imali su tako – vjerojatno suprotno intencijama organizatora – snažan pečat manjinskog, srpskog okupljanja. Ta činjenica protivnicima ovog skupa posebno je odbojna i neprihvatljiva te obično iznose optužbe usmjerene upravo u tom smjeru, uz isticanje četničkih zločina i antihrvatski, a ne antifašistički ili protuustaški karakter oružanih akcija srpskog stanovništva. I organizatori i protivnici skupa mogli su kao svojevrstne glasnogovornike isticati osobe s doktoratima iz povijesnih znanosti. Sudi-onik proslave u Srbu bio je povjesničar Dragan Markovina²³, koji je i istraživač povijesti dalmatinskih partizana, dok je među protivnicima najglasniji bio Josip Jurčević.²⁴ I opet, znakovito, najmanje zapažene ostanu one izjave za medije u kojima se nastoji smireno i multiperspektivno prezentirati događaje, što je za *Slobodnu Dalmaciju* pokušao jedan drugi povjesničar – Goran Hutinec. On je pritom pozvao da se pitanje o oslobodilačkoj borbi i zločinima apstrahira “na razinu koja u hrvatskoj javnosti neće biti aktualna samo u srpnju, nego i u kolovozu svake godine kad se proslavlja Oluja. A to je – može li se u pravednoj borbi počinuti zločin, i postaje li ta borba zbog zločina koji su u njezino ime počinjeni manje pravednom?”²⁵

Hutinčev poziv ostao je bez odjeka, a kolovoške svečanosti obilježavanja Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana branitelja, kako glasi službeni naziv državnog blagdana koji se slavi u Hrvatskoj na godišnjicu pada Knina za vrijeme akcije “Oluja” 5. kolovoza 1995. godine, prošle su na dosta sličan način kako se to događa iz godine u godinu, dakle

23 Dragan Markovina i sam se bavi analizom kulture sjećanja. Vidi: Dragan Markovina, *Između crvenog i crnog. Split i Mostar u kulturi sjećanja*, Plejada – University Press, Zagreb-Sarajevo 2014.

24 <http://slobodnadalmacija.hr/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/252260/Default.aspx>, (30.9.2014.)

25 Isto.

na podvojenom slavlju. Za dio posjetitelja ono se sastoji od dvije postaje - prve u Kninu, a druge u Čavoglavama. U Kninu se u prijepodnevnim satima održavala službena proslava uz sudjelovanje najviših državnih dužnosnika od premijera, preko predsjednika Sabora do predsjednika Republike. Najupečatljiviji dio te svečanosti bio je govor premijera Zorana Milanovića, koji je podlegao pritisku prema njemu negativno raspoložene mase te je vidno nervozan, bezuspješno pokušavajući nadglasati zvižduke, održao govor prepun povijesnih elemenata. Ostali govori državnih dužnosnika, govor predsjednika Sabora Josipa Leke i predsjednika RH Ive Josipovića, također su bili popraćeni zvižducima. No, ta su dvojica dužnosnika pokazala da su i u otežanim okolnostima u stanju relativno smireno održati prigodničarski svečani govor koji odgovara trenutku. Milanović to nije uspio, a dodatno je, u svojim nespretnim povijesnim ekskursima, ponovno pokazao slabu razinu poznavanja i razumijevanja povijesti. Dobar dio njegova govora nije se odnosio na Domovinski rat, čak niti na Drugi svjetski rat, već na mnogo davniju prošlost. Pokušavajući okupljenima predstaviti svoju vladu kao “narodnu vladu” (zbog optužbi s desne strane političkog spektra da je ta vlada “nenarodna”) imao je potrebu ustvrditi kako vlada vodi zemlju “pravim putem”, putem hrvatskih interesa, putem koji je Hrvatska izgubila “prije tisuću godina” (“kada je ona kula gore [Kninska utvrda] pala pod tuđinca”). Položaj Hrvatske u zajedništvu s drugim narodima i pod vladavinom stranih vladara opisao je na način koji u potpunosti odgovara onoj slici koju je u svojoj propovijedi kod Jazovke naslikao biskup Kekić, a koji potječe iz devetnaestostoljetne historiografije, odnosno onoj slici koju su dosljedno reproducirali udžbenici povijesti i u socijalističkoj Hrvatskoj (“taj je tuđin bio Otoman, bio je Austrijanac, bio je Mletak, bio je Talijan”; “njima je Hrvatska bila kolonija”; mi smo “tisuću godina čekali priliku da imamo svoju državu”). Nakon tih prilično jakih riječi slijedila je napomena: “danas to nisu neprijatelji, zajedno smo u Europskoj Uniji”, ali i obećanje ustrajnosti na daljnjoj obrani hrvatskih interesa o kojima “želimo odlučivati sami”. Možemo samo pretpostaviti da bi se govor premijera Milanovića svidio okupljenima da su ga čuli, da su ga željeli slušati. Vjerojatno je dijelom i na to bio usmjeren, a tome je vjerojatno trebalo služiti i spominjanje u izuzetno pozitivnom kontekstu Franje Tuđmana. Taj pokušaj da se legitimiraju vlastita politička stajališta podsjeća na Josipovićevo pozivanje na Tuđmana i njegov sentiment prema Titovoj bisti. Ako su se obojica nadali da će im to priskrbiti simpatije desnih glasača, vjerojatno su bili u krivu.

Jedan dio okupljenih na proslavi u Kninu, posebno iz braniteljskog miljea popodne istog dana zaputio se na proslavu u Čavoglavama. Radi se proslavi koju svake godine organizira Marko Perković Thompson, pjevač popularan među pristašama desnih političkih opcija (zbog njegovih pjesama punih nacionalističkih elemenata), ali i među brojnim mladim slušateljima, koji dijelom vjerojatno niti ne prepoznaju tu političku dimenziju njegovog stvaralaštva, a dijelom su poticani prkosom i mladalačkim buntom. Thompson već godinama u svome rodnom mjestu Čavoglave organizira koncerte i pučku veselicu. U svemu tome ima mnogo političkog sadržaja (također u smislu ikonografije i “kostimografije”, jer su i sam pjevač i njegovi fanovi najvećim dijelom gotovo uniformirano obučeni u crne majice s velikim hrvatskim grbovima), iako uglavnom nema velikih političkih govora. Ove godine glavna je točka postao kratki govor koji okupljenima na koncertu održao Perkovićev počasni gost, Dario Kordić, hercegovački Hrvat kojeg je Haški sud

osudio na 25 godina zatvora za zločine protiv Bošnjaka u hrvatsko-bošnjačkom ratu u BiH, a koji je nedavno pušten na slobodu nakon odsluženja dvije trećina dosuđene kazne. Nakon izlaska iz zatvora i povratka u Hrvatsku Kordić je za dio hrvatske javnosti postao junak, a njegov doček u zagrebačkoj zračnoj luci s jedne strane i prosvjedi protiv toga s druge davali su naslutiti kako ni ovo ljeto u Hrvatskoj neće proći bez uzbuđenja. Posebno je zanimljiv stav Katoličke crkve ili njezina dijela predvođenog biskupom Vladom Košićem koji Kordića slavi i proglašava “hrvatskim mučenikom”.²⁶ U Čavoglavama je okupljenom mnoštvu Dario Kordić održao kratki emotivni govor, prepun vjerskih elemenata iz kojeg je razvidno da sam Kordić ne vidi granicu između vjerskih i nacionalnih osjećaja, između Katoličke crkve i hrvatske nacije, što se čak može smatrati očekivanim u slučaju osobe koja je 17 godina provela u zatvoru s optužbom kakvu je on imao. Ono što može iznenaditi jest oduševljenje okupljenih koje je time izazvao i zajednička molitva “Oče naš” u okolnostima koje uopće nisu bile primjerene – na koncertu *rock glazbe*.²⁷ Sve to dovodi do sakralizacije nacije, nacionalnih junaka i ratnih veterana te promicanju crno-bijele slike povijesti koja se vrlo često priziva, a u kojoj vlastita nacija igra uvijek pozitivnu ulogu (najčešće ulogu žrtve), dok se susjedne nacije, posebno one s kojima su vođeni ratovi, demoniziraju.

Uz znatno manje pažnje medija, ali i interesa vladajućih prošlo je ove godine obilježavanje Europskog dana sjećanja na žrtve totalitarnih i autoritarnih režima (23. kolovoza). Službeno obilježavanje održano je uz polaganje vijenaca kod jama Jazovke i Jadovnog, no osim predsjednika Hrvatskog sabora Josipa Leke, nisu sudjelovali najviši državni dužnosnici, već njihovi predstavnici – izaslanik predsjednika RH Mate Ostović i ministar Predrag Matić u ime vlade. Na ovu je komemoraciju po prvi put ove godine svoga predstavnika, u osobi biskupa Mile Bogovića, poslala i Katolička crkva.²⁸ Taj događaj nije izazvao naročito zanimanje javnosti. Pažnju medija privukla je pak tribina u organizaciji Udruge Daksa 1944/45. održana u Dubrovniku. Osude zločina komunističkog režima u Jugoslaviji iz usta Ivana Zvonimira Čička, predsjednika Hrvatskog helsinškog odbora, i povjesničara Ive Banca, možda bi prošle jednako slabo zapaženo da na tribini nije sudjelovao i Tomislav Karamarko, šef oporbene Hrvatske demokratske zajednice. Uz ove je osude Karamarko decidirano iznio i planove provođenja lustracije, izbacivanje imena Josipa Brpza Tita iz naziva ulica i trgova te reviziju nastave povijesti i povijesnih udžbenika nakon što HDZ preuzme vlast u Hrvatskoj.²⁹

Karamarkova najava revizije udžbenika i nastave povijesti nije prvi, a bojim se, niti zadnji slučaj koji pokazuje namjere vlasti, odnosno ljudi i snaga koji na vlast aspiriraju,

26 <http://www.vecernji.hr/hrvatska/perpetuum-morbile-ili-hrvatska-spirala-smrti-koja-naciji-ne-da-iz-groba-959506>,

<http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/340550/Ivo-Banac-njezno-kritizirao-biskupa-Kosica.html>, (30.9.2014.)

27 <https://www.youtube.com/watch?v=AjNJ7adAHHc>, (30.9.2014.)

28 <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/dan-sjecanja-na-zrtve-totalitarnih-rezima-komemoracije-u-jadovnom-i-kod-jazovke---349190.html>, (30.9.2014.)

29 <http://radio.hrt.hr/clanak/karamarko-na-tribini-udruge-daksa/68046/>, www.dulist.hr/karamarko-provest-cemo-lustraciju/191142/, (30.9.2014.)

da utječu na sliku povijesti kakva će se prenositi na mlade naraštaje u sklopu školskog sustava. Ovaj se puta radilo o vrlo eksplicitnoj formulaciji. Valja podsjetiti da je kritika udžbenika i “školske povijesti” stalni motiv različitih političkih skupova, i u organizaciji udruga branitelja Domovinskog rata i u organizaciji Saveza antifašističkih boraca. Na potonjima je u tom smjeru nerijetko govorio Stjepan Mesić. Slične je misli izgovorio i na proslavi Dana antifašističke borbe 2013. godine tvrdeći da je “NOB ostao i bit će legenda, a ponos koji su ostvarili antifašistički borci obveza je koju treba prenijeti mladim generacijama”.³⁰

Dok pratimo proslave i komemoracije što su se tijekom samo ovoga ljeta održavale diljem Hrvatske, mora se steći dojam kako postoje dvije (a možda i više) posve različite i sukobljene skupine u hrvatskom društvu. Bit je tog sukoba složena, no sukob se manifestira ponajprije preko potpuno oprečne vizije povijesti koju upotrebljavaju i zloupotrebljavaju njegovi sudionici u skladu sa svojim ciljevima. “I to je Hrvatska!” – oduševljeno je uzviknuo Dario Kordić gledajući okupljene u Čavoglavama.³¹ A Hrvatska jesu i oni koji dolaze u Kumrovec na proslavu Titova rođendana.³² Sraz te dvije Hrvatske događa se stalno, bilo da se radi o organiziranju “paralelnih” okupljanja kao kod Jazovke, ili o protu-manifestacijama u neposrednoj blizini kao u Srbu, bilo u obliku izravnog sudara kada su govornici (ili dio njih) konfrontirani s većinom (ili glasnijim dijelom) okupljenih kao što je to bio slučaj u Kninu. I jedni i drugi prisutni su u javnom prostoru, u politici i kulturi. Međusobno si citatima iz protivničkih govora mogu dokazivati opasnost koja vreba od suprotne strane. Na taj način jedni druge hrane svojim izjavama. Koja je od te “dvije Hrvatske” veća opasnost za budućnost zemlje i društva? Je li uopće moguć “objektivni” odgovor? Zasigurno bi trebala i neka druga istraživanja da se pokuša odgovoriti na to pitanje. Sigurno je samo jedno: Hrvatska je u smislu kulture sjećanja zarobljena između ova dva suprotna pola.

30 <http://www.index.hr/black/clanak/proslava-dana-antifasisticke-borbe-u-brezovici-renesansa-neofasizma-mora-stati/684746.aspx>, (26.9.2014.)

31 <https://www.youtube.com/watch?v=AjNJ7adAHHc>, (30.9.2014.)

32 *O Titu kao mitu. Proslava Dana mladosti u Kumrovcu*, ur. N. Škrbić Alempijević i K. Mathiesen Hjemdahl, Zagreb 2006.

TITO'S BUST AND THE "HOT" CROATIAN SUMMER.
POLITICAL USE OF HISTORY IN CROATIA – SUMMER OF 2014.*Magdalena NAJBAR-AGIČIĆ*University north / Department of journalism
Trg Žarka Dolinara 1, 48 000 Koprivnica, Croatia
e-mail: mnajbar@unin.hr

SUMMARY

In Croatia, as in many other countries, the history of the 20th century, rich in dramatic events, especially events that occurred during World War II, are particularly strongly present in public life. Croatian society does not represent a unique attitude towards these events, and today they represent the basic foundation of political preferences of Croatian citizens. They are also strongly reflected in the social and political tensions. Politicians of various political options often evoke past events in their public speeches. As expected, they become the main topic of the speech kept during celebrations of anniversaries.

The article is devoted to the political use of history in Croatia through the analysis of speeches held during celebrate the holidays and the anniversary celebrations during the summer of 2014. The speeches were analyzed on the basis of publicly available records and text material from the Internet and material collected in the framework of one research project. In this way, it endeavors to present a situation that corresponds to a specific time (summer 2014). Speeches and celebrations are presented along with a brief overview of the history of the celebrations, through which examining the context and the changes that have been taking place so far.

Analyzing these examples of political use of history in public appearances at celebrations the paper presents the ways in which politicians and public figures refer to the past. The resulting image shows the disunity of the Croatian society when it comes to remembering the events of the 20th century and the presence of the culture of memory marked by confrontation and conflicts, as well as a very limited possibility of open public debate on those elements from the national past that present controversial points of national memory.

Key Words: culture of memory, political use of history, croatian history

LITERATURA

Assmann, J. (2005.): Kulturno pamćenje. Pismo, sjećanje, politički identitet u ranim visokim kulturama, Vrijeme, Zenica.

- Czerwiński, M. (2011.):** Semioza gatunku – semioza stylu. Studium nad chorwacką i serbską syntezą dziejów narodu, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Czerwiński, M. (2012.):** Semiotyka dyskursu historycznego. Chorwackie i serbskie syn-tezy dziejów narodu, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Đurašković, S. (2008.):** Politike povijesti: pregled razvoja discipline u Hrvatskoj i Slo-vačkoj, *Politička misao*, 45, 3-4.
- Hudelist, D. (2004.):** Tuđman. Biografija, Profil, Zagreb.
- Janić, V. (1950.):** O ustaničkom pokretu u oblasti Siska 1941. godine, *Vojno-istoriski glasnik*, I, 3.
- Jurčević, J. (2006.):** Crna knjiga komunizma u Hrvatskoj, Počasni bleiburški vod, Zagreb.
- Koren, S. (2012.):** Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960). Komunistička partija Ju-goslavije, nastava povijesti, historiografija, Srednja Europa, Zagreb.
Kultura pamćenja i historija, prir. Maja Brkljačić, Sandra Prlenda, Golden Marketing, Zagreb.
- Kuljić, T. (2006.):** Kultura sećanja, Čigoja štampa, Beograd.
- Kuljić, T. (2011.):** Sećanje na Titoizam: između diktata i otpora, Čigoja štampa, Beograd.
- Lasić, M. (2011.):** Kultura sjećanja – pledoaje za izgradnju kulture sjećanja i u regiji jugoistoka Europe, Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo. Markovina, Dragan (2014.), *Između crvenog i crnog. Split i Mostar u kulturi sjećanja*, Plejada – University Press, Zagreb-Sarajevo.
- Režek, M. (2014):** Usmerjena preteklost: mehanizmi ideološke in političke “kontamina-cije” zgodinopisja v socialistični Sloveniji in Jugoslaviji (1945–1966), *Acta Histriae*, 22, 4, 971-992.
- MacMillan, M. (2009.):** *Dangerous Games: The Uses and Abuses of History*, Random House Publishing Group.
- Najbar-Agičić, M. (2013.):** U skladu s marksizmom ili činjenicama. Hrvatska historio-grafija 1945-1960., Ibis-grafika, Zagreb.
- Nora, P. (1996-1998.):** *Realms of Memory: Rethinking the Franch Past*, 1-4, Columbia Uni-versity Press, New York (fran. original: *Les Lieux de Mémoire*, Gallimar (1984-1992)
- O Titu kao mitu. Proslava Dana mladosti u Kumrovcu (2006.):** ur. N. Škrbić Alempijević i K. Mathiesen Hjemdahl, Zagreb.
- Petrović, T. (2012.):** Yuropa. Jugoslovensko nasleđe i politike budućnosti u postjugoslo-venskim društvima, Fabrika knjiga, Beograd 2012.
- Petrungaro, S. (2009.):** Pisati povijest iznova. Hrvatski udžbenici povijesti 1918.-2004., Srednja Europa, Zagreb.
- Politics of the Past. The Use and Abuse of History (2009):** ed. Hannes Swoboda and Jan Marinus Wiesma, The Socijalist Group in the European Parliament.
- Ramet, S. P. (2006.):** Srpska i hrvatska povijesna naracija, *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 3.
- Stryjek, T. (2014.):** Ukraina przed końcem historii. Szkice o polityce państw wobec pa-mięci, Scholar, Warszawa.
- The Politics of Memory in Postwar Europe (2006.):** ed. Richard Ned Lebow, Wulf Kansteiner, Claudio Fogu, Duke University Press, Durham and London.